

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านต่างๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีรูปแบบที่เป็นคุณลักษณะ อันก่อให้เกิดความสามัคคีปรองดองของหมู่คณะ และมีความสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งและการ ดำรงอยู่อย่างมั่นคงของพระพุทธศาสนา เป็นการปกครองคณะสงฆ์เพื่อบังคับบัญชาดูแล ผู้ใต้บังคับบัญชาให้อยู่ในการปกครองให้เรียบร้อยดีงาม ส่วนการบริหารจะเป็นไปเพื่อการบริหาร จัดการในการที่จะดำเนินงานให้สำเร็จในการบริหารนั้น พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ กล่าวถึงการบริหารตามแนวทางพระพุทธศาสนาว่า^๑ พุทธวิธีการบริหารควรยึดหลักธรรมาธิปไตยเป็น สำคัญ โดยผู้บริหารเองจะต้องประพฤติธรรมและใช้ธรรมเป็นหลักในการบริหาร และต้องคำนึงถึง ประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้งโดยพึงสละประโยชน์ส่วนตนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ดังที่ว่า “ถ้าเห็นจะได้ ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่กว่าเพราะเสียสละประโยชน์สุขเล็กน้อย บุคคลควรสละประโยชน์สุขเล็กน้อย เพื่อเห็นแก่ประโยชน์สุขที่ยิ่งใหญ่” ดังนั้น เมื่อกล่าวถึงการปกครองคณะสงฆ์หรือการบริหารกิจการ คณะสงฆ์ จึงต้องเห็น พระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะพระธรรมวินัยเป็นทั้งโครงสร้างและการจัดสภาพ สังคมสงฆ์ให้เกิดความเรียบร้อย และเป็นการพัฒนาบุคลากรในสังคมด้วย ทุกคนจะรู้จักหน้าที่ของ ตนเอง

การพัฒนา เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาบุคลากร เพราะตราบไต่ที่บุคลากรนั้นยังไม่ บรรลุเป็นพระอรหันต์ เขาผู้นั้นก็ต้องได้รับการศึกษาอบรมตลอดไป เรียกว่า เป็น เสาะ คือ ผู้ยังต้อง ศึกษา ต่อเมื่อสำเร็จการศึกษาเป็นพระอรหันต์แล้ว จึงเรียกว่าเป็น อเสะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา “กระบวนการจัดการศึกษาในทางพระพุทธศาสนายึดหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการ ฝึกอบรม (Training) ที่เน้นภาคปฏิบัติมากกว่าจะเป็นการเรียนการสอนในทางทฤษฎี (Teaching) เมื่อกล่าวในเชิงบริหารเราต้องยอมรับว่า พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญแก่การจัดการศึกษาอบรม เพื่อพัฒนาบุคลากรเป็นอย่างดี”^๒

เมื่อปัญหาของชาติดำเนินไปในทิศทางที่ทวนกระแสกับพุทธธรรม ที่สอนให้รู้จักประมาณ ตน และรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม กิจกรรมมอมเมาให้เยาวชนของชาติไปหลงใหลอยู่กับอบายมุข โดยเฉพาะเรื่องของยาเสพติด การมั่วสุมทางเพศ และการพนันมีมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นทวีคูณ การที่จะ ช่วยยับยั้งความเสื่อมถอยดังกล่าวไว้ได้ น่าจะได้แก่การพัฒนาเยาวชนของชาติให้ผูกพันกับหลักพุทธ ธรรมและยึดมั่นในหลักศาสนา อันจะทำให้เกิดความมั่นคงแก่ชาติในอนาคต แม้พระสงฆ์ก็ควรจัด โครงการเพื่อดึงเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาให้มากยิ่งขึ้น และเป็นแหล่ง เรียนรู้และพัฒนาฟื้นฟูจิตใจของศาสนิกชนได้ทุกเพศทุกวัย กิจกรรมที่จัดควรจัดตามความสามารถ

^๑พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **พุทธวิธีการบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๒.

^๒กระทรวงศึกษาธิการ, คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, **ปฏิรูปการเรียนรู้ผู้เรียนสำคัญที่สุด**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๒๐.

และความพร้อมของทางวัด บทบาทของโรงเรียน กิจกรรมอบรมเยาวชนด้านศีลธรรม คุณธรรมและจริยธรรม หากโรงเรียนไม่สามารถจัดให้สมบูรณ์ได้ ทรัพยากรบุคคลที่ควรคำนึงถึง คือ พระสงฆ์และวัด โรงเรียน ควรขอความร่วมมือจากพระสงฆ์และวัดใกล้เคียง^๖

ปี พ.ศ. ๒๕๔๗ ในการประชุมพระสังฆาธิการ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) เจ้าคณะภาค ๒ ได้มีนโยบายให้คณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ ภาค ๒ ได้จัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้มากขึ้น ซึ่งเป็นงานของ “การเผยแผ่เชิงรุก” ในหลายๆ ด้านด้วยกัน เช่น งานด้าน “การศึกษา ธรรมศึกษา หรือการตั้งทุน แจกทุนสงเคราะห์นักเรียน” ของคณะสงฆ์ให้มากขึ้น จึงได้ปรึกษากับนายสามารถ กองโชค อาจารย์ใหญ่โรงเรียนวัดเจริญธรรม “เพ็ญศรีภูธรอุปถัมภ์” ในสมัยนั้น เพื่อที่จะเปิดทำการสอนธรรมะในโรงเรียน ก็ได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี โดยเป็นผู้อุปถัมภ์สนับสนุนอุปกรณ์การเรียนการสอนที่จำเป็นทุกอย่าง เช่น จัดทำหลักสูตรสอนธรรมะในสถานศึกษาตามช่วงชั้นต่างๆ อุปกรณ์การเรียนการสอน เครื่องถ่ายโรเนียวและเอกสารต่างๆ ร่วมกันดำเนินการเป็นลำดับมา^๗

การที่วัดจะเป็นศูนย์รวมไม่ว่าจะเป็นทางด้านจิตใจของประชาชนและชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงไปตามยุคตามสมัย การบริหารและการจัดการที่ดีถือว่ามีค่าสำคัญอย่างมากในการที่จะจัดระบบต่าง ๆ ภายในวัดให้เป็นระเบียบและก่อให้เกิดการพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้นการบริหารคือการเกิดขึ้นในบริบทของกลุ่มโดยอย่างน้อยที่สุดกลุ่มนั้นจะต้องมีจำนวนสมาชิกตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะต้องมีเป้าหมาย หรือวัตถุประสงค์ร่วมกัน ส่วนการจัดการ เป็นงานทางด้านสมอง ใช้ความคิด ปฏิภาณ และการตัดสินใจเพื่อสร้างเงื่อนไขและรักษาไว้ซึ่งเงื่อนไขสำหรับการบรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์การด้วยการวางแผน การนำ การจัดการ และการควบคุม ทรัพยากรมนุษย์ เงินทอง และทรัพยากรด้านอื่น ๆ^๘

เจ้าอาวาสได้วางนโยบายเพื่อที่จะผลิตครูสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและนักธรรม-ธรรมศึกษาให้เพียงพอ โดยไม่ต้องไปขอความช่วยเหลือจากวัดอื่น ๆ ดังเช่นที่ผ่านมา จึงได้เปิดให้มีการสอนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกบาลีและนักธรรมอย่างจริงจังภายในวัดขึ้น และได้จัดหาทุนมาตั้งเป็นมูลนิธิ เพื่อใช้จ่ายในด้านของการศึกษา โดยได้จัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษาขึ้น ชื่อว่า “ทุนบุญนิธิ ปริยัติศึกษา” ถึงกระนั้นก็ตามที่ บุคลากรที่ผลิตออกมาก็ยังมีไม่เพียงพอประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งคือ ตัวบุคลากรเองยังมีปัญหาในการนำหลักธรรมเข้าไปสู่สำนักเรียน เพราะเหตุที่ระยะเวลาเนื้อหา ของวิชา และวุฒิภาวะนักเรียนไม่สัมพันธ์กันดังที่ พระราชรัตนโมลี กล่าวปรารภถึงหลักสูตรพระปริยัติธรรมไว้ว่าคิดว่า การเรียนนักธรรมชั้นตรีก็ไม่หนักหนาอะไร เมื่อท่องหลักได้แล้วทุกอย่างก็สบาย เพียงแต่ข้าพเจ้าไม่สามารถจะอ่านวินัยมุขเล่มหนึ่ง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณว

^๖พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พระพุทธศาสนาในยุคโลกาภิวัตน์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๑๓ - ๑๔.

^๗พระครูสุนทรเจติยาภิวัฒน์ (ชัยวัฒน์ สุทฺธจิตฺโต), “ความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการเผยแผ่ธรรมศึกษาในโรงเรียนอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (การจัดการเชิงพุทธ), (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

^๘ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, วิทยาการบริหารสำหรับนักบริหารมืออาชีพ, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔.

โรส ซึ่งเป็นหนังสือเรียนวินัยนักธรรมชั้นตรี ซึ่งท่านผู้ทรงนิพนธ์บรรยายไว้ดีมาก มันควรจะใช้เป็น การศึกษาปริญญาตรี ไม่ใช่กับผู้ที่สำเร็จการศึกษามาเพียงชั้นประถมศึกษาเพียงเท่านั้น^๖

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จึงเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาสำหรับทุกคนและ ทุกคนสามารถเข้าถึงการศึกษาพระพุทธศาสนา (Buddhist Education for all and all for Buddhist Education) ด้วยการนำเสนอหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเช่นนี้ สมเด็จพระมหา สมณเจ้าฯ พระองค์นั้นจึงได้ชื่อว่าเป็นผู้ทำการปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ทั้งนี้ เพราะพระองค์ได้ทำให้การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่ชาวพุทธทุกคนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ สามารถเข้าถึงได้ด้วยหลักสูตรคู่ขนานนั้นคือ หลักสูตรนักธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และ หลักสูตรธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์^๗

คณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุธวิวัฒน์ จึงอนุญาตให้ครูและ คฤหัสถ์ทั่วไปเข้าสอบธรรมสนามหลวงได้ โดยจัดทำหลักสูตรนักธรรมตรีสำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่า “ธรรมศึกษาชั้นตรี” เปิดสอบเป็นครั้งแรก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ วิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกับหลักสูตร นักธรรมชั้นตรี สำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้น วิชาวินัยบัญญัติ ซึ่งกำหนดให้สอบวิชาเบญจศีล เบญจธรรม และอุโบสถศีลแทน^๘ เมื่อเห็นว่าหลักสูตรธรรมศึกษาตรี เป็นที่นิยมกันมากในหมู่คฤหัสถ์ คณะสงฆ์จึงได้จัดทำหลักสูตรธรรมศึกษาโท และเปิดสอบเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๗๓ หลักสูตรธรรม ศึกษาโท มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับ หลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ และหลักสูตรธรรมศึกษาเอก เปิดสอบเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๗๘ หลักสูตรนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิจารณ์ พุทธานุพุทธประวัติ และ เรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับพระภิกษุสามเณร ยกเว้น วิชา วินัยบัญญัติ^๙

วาระครบรอบศตวรรษของสนามหลวงแผนกธรรมนี้ อาจถือเป็นจุดเตือนระลึก ในการที่ จะทบทวนข้างหลัง และเร่งเร้าข้างหน้า ซึ่งการบริหารภารกิจในการสืบสานพระปณิธานของพระองค์ ผู้ทรงก่อตั้งการศึกษาพระปริยัติธรรมนี้ขึ้นไว้ ในการที่จะให้มวลพุทธบริษัทได้มีการศึกษา อันให้เข้าถึง พระธรรมวินัย ด้วยการรู้เข้าใจ เป็นต้น ดังที่กล่าวมา ถ้าการเล่าเรียนพระปริยัติธรรม นำให้ประชาชน ชาวพุทธได้รับการศึกษาที่พาให้เข้าถึงพระธรรมวินัยดังที่วานั้น พระพุทธศาสนาเถรวาทก็จะสำแดงตัว ออกมาประกาศพระธรรมวินัยแท้ที่สืบมาดั้งเดิมจากองค์พระบรมศาสดา เพื่อแผ่ขยายความเจริญศีล เจริญจิต เจริญปัญญา ให้สัมฤทธิ์ผลเป็นประโยชน์สุขแห่งพหุชนหรือมวลประชาอย่างสมจริง^{๑๐}

^๖ พระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาลี), *ชีวิตลิขิตของกรรม*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสทธรรมมิกจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗ - ๒๙.

^๗ พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต), *สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับ การปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา*, โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : หจก.สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๒๐ - ๒๑.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔๗.

^๙ อ้างแล้ว, หน้า ๔๗ - ๔๘.

^{๑๐} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, *ประวัตินักธรรม*, จัดพิมพ์เป็นที่ระลึกเนื่องในมงคลสมัย “๑ ศตวรรษสนามหลวงแผนกธรรม”, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า จ-ฉ.

หลักสูตรธรรมศึกษา ยังถือเป็นการสืบสานพระราชปณิธานของรัชกาลที่ ๕ ที่ทรงปรารถนาจะให้คณะสงฆ์ออกไปช่วยสอนธรรมแก่เด็กและเยาวชนมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงมีถึงสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส เมื่อ พ.ศ.๒๔๔๑ ความตอนหนึ่งว่า “เรื่องการศึกษานี้ขอให้ทรงช่วยคิดให้มากๆ จนถึงรากเหง้าของการศึกษาในเมืองไทย อย่าตัดช่องไปแต่การข้างวัด อีกประการหนึ่ง การสอนศาสนาในโรงเรียนทั้งในกรุงแลหัวเมืองจะให้ดีขึ้นให้มีความวิคตไปว่า เด็กชั้นหลังจะห่างเหินจากศาสนา จนเลยเป็นคนไม่มีธรรมในใจมากขึ้น คนที่ไม่มีธรรมเป็นเครื่องดำเนินตามคงจะหันไปทางทุจริตโดยมาก ถ้ารู้บ่อยก็โกงไม่คล่องเถาโกงไม่สนิท ถ้ารู้มากก็โกงคล่องขึ้นและโกงพิสดารมากขึ้น การที่หัดให้รู้อ่านอักขรวิธี ไม่เป็นเครื่องฝึกหัดให้เป็นคนดีและคนชั่ว เป็นแต่ได้วิธีสำหรับจะเรียนความดีความชั่วได้คล่องขึ้น”^{๑๑}

ปัจจุบันการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ มีสมเด็จพระวันรัต (พรหมคุดตเถร) วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นแม่กองธรรมสนามหลวง เน้นการพัฒนา ศาสนทายาทให้มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้เป็นอย่างดี ทั้งถือว่าเป็นกิจการของพระสงฆ์ส่วนหนึ่งที่สำคัญยิ่งในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน^{๑๒} หลักสูตรการสอนนักธรรมและธรรมศึกษาในยุคสมัยก่อนๆ ก็ยังมีความยุ่งยากอยู่มากโข ดั้งเดิมที่พระราชรัตนโมลี กล่าวปรารภถึงหลักสูตรพระปริยัติธรรมไว้ว่าคิดว่า การเรียนนักธรรมชั้นตรีก็ไม่หนักหนาอะไร เมื่อท่องหลักได้แล้วทุกอย่างก็สบายเพียงแต่ข้าพเจ้าไม่สามารถจะอ่านวินัยมุขเล่มหนึ่ง ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นหนังสือเรียนวินัยนักธรรมชั้นตรี ซึ่งท่านผู้ทรงนิพนธ์บรรยายไว้ดีมากมันควรจะใช้เป็นการศึกษาปริญญาตรี ไม่ใช่กับผู้สำเร็จการศึกษามาเพียงชั้นประถมเท่านั้น^{๑๓}

รัฐนั้นให้ความสำคัญในการเผยแผ่ศาสนาธรรม โดยมุ่งประเด็นไปที่การพัฒนาบุคลากรทางศาสนาเป็นหัวใจหลัก ซึ่งถือว่าเป็นผู้ที่จะนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมเข้าไปสู่จิตใจของบุคคลซึ่งจะเป็นผู้พัฒนาชาติไปสู่ความเจริญในอนาคต บทบาทของพระภิกษุที่สอนธรรมศึกษาในอดีต มีประเด็นที่น่าสนใจศึกษา คือ เพื่อต้องการจะทราบทัศนคติและความคาดหวังของครูแต่ละโรงเรียนนั้นที่มีต่อการแสดงบทบาทของพระภิกษุเป็นอย่างไร เพื่อต้องการทราบทัศนคติและความคาดหวังของครูและนักเรียนต่อวิธีการในการถ่ายทอดในการจัดกิจกรรมว่ามีความเหมาะสมเพียงไร และต้องการศึกษาถึงความเหมาะสมของหลักสูตรตามความคิดเห็นของพระภิกษุที่ทำการสอนว่ามีความเหมาะสมเพียงไรกับวุฒิภาวะของนักเรียน

อย่างไรก็ตาม การจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาในปัจจุบัน ได้รับความร่วมมือจากคณะผู้บริหารและครูอาจารย์ และให้ความ

^{๑๑} พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับ การปฏิรูปการศึกษาพระพุทธศาสนา, โครงการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (กรุงเทพมหานคร : หจก. สามลดา, ๒๕๕๖), หน้า ๗๑.

^{๑๒} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๔), หน้า ๑๙๓-๑๙๕.

^{๑๓} พระราชรัตนโมลี (นคร เขมปาณี), ชีวิตลิขิตของกรรม, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิกจำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๒๗-๒๘.

ร่วมมือประสานงานและวางแผนร่วมกันกับพระภิกษุผู้ทำหน้าที่ในการสอนธรรมศึกษา อย่างสม่ำเสมอ แต่ก็ยังมีปัญหาที่เป็นส่วนสำคัญที่เป็นจุดมุ่งหมายของการสอนธรรมศึกษา นั่นคือพัฒนาการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมของนักเรียน จากการสังเกตแต่ละโรงเรียน กลับมีพัฒนาการด้านคุณธรรมจริยธรรมอยู่ในระดับต่ำ เป็นปัญหาที่ผู้บริหารโรงเรียนและครูอาจารย์ปรึกษาหารือกันอยู่เป็นประจำ และปรับกระบวนการต่างๆ รวมถึงสิ่งแวดล้อมเพื่อจูงใจการสร้างค่านิยมที่ดีให้กับตัวนักเรียนเองด้วย ซึ่งอาจเกิดจากประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนที่แตกต่างกันของแต่ละโรงเรียน และครูผู้สอนที่มีวิธีการสอนที่แตกต่างกัน รวมทั้งขาดความรู้ที่ถ่องแท้และชำนาญการอย่างแท้จริง

ผู้วิจัย ในฐานะที่เป็นพระสังฆาธิการและเป็นครูผู้สอนธรรมศึกษา ที่สังกัดอยู่ในพื้นที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้เล็งเห็นหน้าที่บทบาทที่สำคัญยิ่งในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาในโรงเรียน เพื่อให้เยาวชนมีพัฒนาการทางด้านคุณธรรมจริยธรรมมากขึ้น ไม่ติดไปตามกระแสโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เยาวชนสามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ เป็นคนดีที่มีคุณภาพต่อสังคมและประเทศชาติต่อไป จึงสนใจที่จะศึกษา เรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนาศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” โดยศึกษาสภาพการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ และแนวทางการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ให้เป็นรูปแบบที่มีประสิทธิภาพ มีรูปแบบที่ชัดเจนเป็นไปในทิศทางเดียวกัน และเป็นประโยชน์การศึกษาของคณะสงฆ์และสถานศึกษา (โรงเรียน) ต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ

๑.๒.๓ เพื่อนำเสนอรูปแบบการการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มีประสิทธิภาพ

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพทั่วไปในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นอย่างไร

๑.๓.๒ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร

๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตของการวิจัยไว้ ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นศึกษาค้นคว้าเอกสาร และตำราในพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องวิธีการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา เช่น ในพระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย บทความวิชาการ ตำรา หนังสือ เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษา ในรูปแบบต่างๆ ที่มีผลต่อรูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยได้กำหนดเป็นแนวทางและประยุกต์มาจากแนวคิดและทฤษฎีของนักวิชาการหลายสาขา ทั้ง ๕ ด้าน คือ

- ๑) ด้านสภาพทั่วไปของสำนักศาสนศึกษา^{๑๔}
- ๒) ด้านผู้บริหารสถานศึกษา^{๑๕}
- ๓) ด้านครูผู้สอน^{๑๖}
- ๔) ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน^{๑๗}
- ๕) ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน^{๑๘}

^{๑๔}ประยุกต์มาจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ การปฏิบัติงานในองค์การให้มีประสิทธิภาพ ของพระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตโต), *พุทธวิธีการบริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๕ - ๖.

^{๑๕}ประยุกต์มาจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับ การสร้างคุณสมบัติผู้บริหารอย่างบูรณาการแบบองค์รวม ของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), *ชีวิตที่เป็นอยู่ดีด้วยการศึกษาทั้ง ๓* ที่ทำให้พัฒนาครบ ๔, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๔๔), หน้า ๓๒ - ๓๓.

^{๑๖}ประยุกต์มาจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ การสอนแบบต่าง ๆ ของสำนักงานพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, *คู่มือครูพระสอนศีลธรรมในโรงเรียน ปีงบประมาณ ๒๕๔๙*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.), ๒๕๔๘), หน้า ๒๒๓.

^{๑๗}ประยุกต์มาจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ จุดมุ่งหมายแห่งการจัดการศึกษา ของพระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), *ทิศทางการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๑๘}ประยุกต์มาจากแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ การเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนาแก่นักเรียน ของพัฒนา จันทนา, *“ความคิดเห็นของนักเรียนในเขตการศึกษา ๘ เกี่ยวกับการเรียนการสอนวิชาพระพุทธศาสนา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น”*, (เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๒), หน้า ๔๔.

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๒ แบบ ดังนี้

๑. ประชากรสำหรับการวิจัยแบบเชิงคุณภาพ แบ่งออกเป็น ๒ กลุ่ม คือ

๑) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยการสัมภาษณ์ กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มพระภิกษุ สามเณร กลุ่มครูผู้สอนและนักเรียน และ กลุ่มองค์กรและประชาชน จำนวนทั้งสิ้น ๒๕ รูปหรือคน

๒) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) โดยผู้เชี่ยวชาญ เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ในการนี้ด้วยรูปแบบการจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) จะเป็นไปในลักษณะของการประชุมกลุ่มเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและข้อมูลตรงตามที่กำหนดไว้ หรือเป็นข้อค้นพบใหม่ ซึ่งเกิดจากการสนทนากลุ่ม โดยมีประเด็นปัญหาที่เจาะจงกับกลุ่มตัวอย่างของประชากร คือ กลุ่มพระสังฆาธิการ กลุ่มพระภิกษุ สามเณร กลุ่มครูผู้สอนและนักเรียน กลุ่มองค์กรและประชาชน จำนวนทั้งสิ้น ๑๐ รูปหรือคน ทั้งนี้กลุ่มประชากรที่กล่าวมาได้รับการคัดเลือกตามเกณฑ์ที่กำหนดเรียบร้อยแล้ว ดังนั้น การจัดสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus group discussion) จึงเป็นไปในลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

๒. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้สำหรับการวิจัยแบบเชิงปริมาณ โดยใช้แบบสอบถามประชากรที่กำหนดครั้งนี้ แบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือ

๑) กลุ่มพระสังฆาธิการ ได้แก่ พระสังฆาธิการเป็นผู้บริหารสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๕๕๐ รูป

๒) กลุ่มพระภิกษุ สามเณร ได้แก่ พระภิกษุสามเณรเป็นครูผู้สอนธรรมศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑,๑๐๐ รูป

๓) กลุ่มครูผู้สอนและนักเรียน ได้แก่ นักเรียน และศิษย์วัดที่ศึกษาอยู่ในสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑,๑๐๐ คน

๔) กลุ่มองค์กรและประชาชน ได้แก่ ประชาชนที่เกี่ยวข้องการจัดการสำนักศาสนศึกษาในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวน ๑,๗๕๐ คน

รวมทั้งสิ้น จำนวน ๔,๕๐๐ รูป/คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านสถานที่

ผู้ศึกษาวิจัย มุ่งเน้นศึกษาในพื้นที่วัดที่มีหลักการและวิธีการรูปแบบการจัดการศึกษาของพระสังฆาธิการ โดยเลือกใช้แบบเจาะจงในวัดของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา จำนวนทั้ง ๑๖ อำเภอ

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ เริ่มตั้งแต่ เดือน กุมภาพันธ์ ๒๕๕๗ ถึงเดือน มกราคม ๒๕๕๘ รวมระยะเวลาในการทำวิจัย ๒๔ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

รูปแบบการพัฒนา หมายถึง กระบวนการออกแบบการดำเนินการของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม เพื่อเปลี่ยนแปลงของสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ทั้งในด้านคุณภาพ ปริมาณ และสิ่งแวดล้อม ด้วยการวางแผนโครงการ และการดำเนินงานให้ดีกว่าเดิม ในที่นี้คือ รูปแบบการพัฒนาการจัดการการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษา ทั้ง ๕ ด้าน สภาพทั่วไปของสำนักศาสนศึกษา ด้านผู้บริหารสถานศึกษา ด้านครูผู้สอน ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน

พัฒนาการจัดการ หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงการทำงานของคนและวัตถุเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การด้วยดี หรือกิจกรรมที่ส่งเสริมการใช้ทรัพยากรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพ ในที่นี้ คือ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักการจัดการที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษาแผนกธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการทั้ง ๕ ด้าน

การจัดการศึกษาธรรมศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาของโรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือสำนักศาสนศึกษา หรือสถานศึกษาทั่วไป ในแผนกธรรมศึกษา ทั้ง ๕ ด้าน ที่มีการจัดการเรียนการสอนสำหรับคฤหัสถ์ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

ด้านสภาพทั่วไปของสถานที่จัดการศึกษา หมายถึง สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน เช่น ห้องเรียน เก้าอี้ อุปกรณ์ในห้องเรียน เป็นต้น

ด้านผู้บริหารสถานศึกษา หมายถึง ผู้อำนวยการของโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนธรรมศึกษาในโรงเรียนนั้นๆ

ด้านครูผู้สอน หมายถึง ครูผู้ทำหน้าที่สอนธรรมศึกษาในระดับต่างๆ มี ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท ธรรมศึกษาชั้นเอก ซึ่งได้แก่ พระภิกษุหรือครูภายในโรงเรียนนั้น

ด้านกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอน หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนการสอน ธรรมศึกษา เช่น การสวดมนต์ การนั่งสมาธิ เป็นต้น รวมถึงอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนที่ทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้านแรงจูงใจในการเรียนการสอน หมายถึง การสร้างความสนใจและแรงดึงดูดในการเรียนการสอน ซึ่งทำให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

พระสังฆาธิการ หมายถึง พระภิกษุผู้มีตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ สังกัดมหานิกายในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตั้งแต่ระดับเจ้าคณะจังหวัด รองเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ รองเจ้าคณะอำเภอ เจ้าคณะตำบล รองเจ้าคณะตำบล เจ้าอาวาส รองเจ้าอาวาส และผู้ช่วยเจ้าอาวาส ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา พระธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นงานทางด้านการศึกษาของคณะสงฆ์

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบสภาพทั่วไปในการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๑.๖.๒ ทำให้ทราบแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการ

๑.๖.๓ ทำให้ทราบผลจากการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีประสิทธิภาพ

๑.๖.๔ นำผลงานวิจัยรูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาธรรมศึกษาของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่มีประสิทธิภาพนี้ เพื่อไปใช้ปรับปรุงการจัดการจัดการศึกษาธรรมศึกษาให้เกิดความเจริญก้าวหน้าต่อไป